

Nives Opačić
Zagreb

RJEČNIK KAO VRELO VESELJA

Martin Jakšić: *Rječnik govorā slavonskih, baranjskih i srijemskih*, Zagreb, 2015.

Najprije sam, kao i toliko puta dosad, čekala hoće li tko pozvaniji i/ili upućeniji od mene progovoriti o tom vrijednom i opsežnom djelu samozatajnoga Martina Jakšića, neumornog zapisivača »riči slavonskih« i inih, no ne dočekah u javnosti ni širi prikaz ni pohvalu. Zapravo ništa. Do dana današnjega. Star je taj naš običaj: ono što istinski vrijedi o tome se uglavnom šuti. Kako drukčije protumačiti mlakost kojom se odnosimo prema mnogim sličnim, a kapitalnim, djelima? Jer, rječnik Martina Jakšića – nakon njegovih prijašnjih djela *Naše riči*, *Divanimo po slavonski* i *Raboš* itd. – dosad je najopsežnije njegovo djelo (oko 80 000 natuknica i više od 360 000 riječi što na lijevoj, što na desnoj strani leksikografskoga članka), ali takvim svojim obuhvatom nepoznato i u svekolikoj dosadašnjoj hrvatskoj dijalektnoj leksikografiji. Autor je na jednom mjestu skupio sve slavonske govore (starije i novije), ali i baranjske, srijemske te dio podravskih. Takvo što mogao je napraviti samo čovjek kojemu je ljubav prema širim zavičajnim govorima poslana. Amater u najboljem smislu riječi, Jakšić nije žalio ni vremena (rođen je 1931. godine), ni snage, ni truda, zacijelo ni novca, da stvori tako bogatu riznicu slavonskih i inih riječi, a sve samo s jednim ciljem: da se ne zaborave. Svjestan svih opasnosti što ih donosi globalizacija (gubitkom leksika gubi se i dio nacionalnog identiteta), Martin Jakšić strastveno bilježi sve što se još može čuti i na selu i u gradu. Stoga se njegovo djelo ne uzima u ruke samo kao leksikografsko nego se čita mnogo šire: kao kulturološko,

kao slika vremenā dosad, ali često ne više i odsad. Poznato je da se leksik danas na svim razinama ubrzano gubi, učenici i čitaju i razumiju sve manje, a Martin Jakšić nam je na jednom mjestu, dostupno i pregledno, ostavio pravo bogatstvo naše nematerijalne kulturne / jezične baštine da svatko tko se bude htio njome baviti mogne to učiniti lakše, brže i dublje, jer je, eto, on napravio sve one mukotrpne predradnje da neki budući jezikoslovci mogu komotnije nastaviti ondje gdje je on stao. Ne vjerujem da će ga itko nadmašiti. Ispisati djelo u dva široka rječnička stupca na 1050 stranica velika je stvar. Imati čovjeka koji je bio, sam od sebe, voljan i spreman ponijeti i iznijeti to teško breme – još i veća.

Ako sam već i ovim kraćim napisom uspjela zainteresirati koga da posegne za Martinovim djelom, bit ću sretna. Kao i svatko tko u rječnik zaviri. Jer već i ovlašnim zavirivanjem u ovaj rječnik mnoge će nas natuknice poučiti, zabaviti, potvrditi prijašnje znanje ili ga proširiti, a neke možda i iznenaditi. Na što, recimo, pomišljate kad čujete riječ *lakomica*? Zacijelo na lakomu ženu, što je u redu, ali nije ni izdaleka dovoljno. Pogledajmo što piše u Šonjinu («neutralnom» općem rječniku hrvatskoga standardnog jezika)! *Lakomica*, 1. lakoma žena, gramzivica, 2. vrsta žlijeba, 3. drvena posuda kroz koju se ulijeva vino ili tekućina u bačvu; točir, tratur, lijevak. A u Jakšićevu: 1. drveni čep za bačvu, vranj, zatvarač, 2. koritašce za pretakanje pića, 3. veći drveni četvrtast lijevak na bačvi, 4. prozorčić, okno, 5. otvor na krovu, rupa na sjeniku ili tavanu, 6. mlinska daska, 7. žlijeb u dasci. Opisom bogatije, razrađenije, obavjesnije.

Ili *sačučunjiti se*. Priznajem, riječ nije ni u mojem aktivnom ni u pasivnom rječniku. Pošteno rečeno, tu riječ ne znam. Martin mi ju je otkrio. Znači šćućuriti se, čučati, skriti se, skloniti se, zavući se.

Neke riječi iz rječnika dopunjujem i značenjima koja znam. Dobar je primjer za to riječ *kusnica*. U Jakšićevu rječniku opisuje se kao pseće okupljalište, skup. No ona znači i nešto drugo: pseću kućicu, ledenu, jer je uvijek vani, na hladnom, pa se značenje onda prenijelo i na svaku negrijanu prostoriju (kaže se *hladno k'o u kusnici*, što se očito ne odnosi na okupljalište pasa na otvorenom, nego na njihovu nastambu).

Primjer proširenja značenja vezujem i uz glagol *zarozati*. U rječniku piše da to znači naborati, nabrati, zasukati, zavrnuti, zadignuti nogavice ili rukave, što, dakako, sve stoji. Ali imam potvrdu iz današnjega osječkog govora da *zarozati (se)* znači i oronuti, zapustiti se; kad se kuća ili bilo što u

njoj (akvarij, kuhinjski elementi podni i zidni, prozori, drvenina, keramičke pločice i sl.) uneredi, zamaže, uprlja, kad to treba očistiti, kaže se da se sve zarozalo, da je sve zarozano. (Zraka sunca koja mi pada na stol pokazuje mi da je zarozana i moja soba i da hitno moram pozvati spremačicu.)

Žao mi je što u rječniku nisam našla tipične slavonske plesove (kola) *kukunješće* i *tandoru*, jer sam sigurna da i Martin Jakšić znao onu: »Ja sam mala, ali znam / kukunješće da igram«. Sigurna sam da bi nam on mogao reći i više o tom plesu, samo da ga se sjetio. No zato su *inđipoti* (vražićak, vragolan, nemirko, nestaško, zločko, mangup, nevaljalac, obješenjak, derle, derište, balavac, balavander) uredno u rječniku, što mi je drago. Tim sam se riječima i sama bavila, osjećajući da im nisam uspjela doprijeti do dubine korijena, pa u takvim slučajevima očekujem pomoć od onih znalaca koji po tim idiomima plivaju kao ribe u vodi. A Martin Jakšić je, kao izvorni govornik, uistinu pravi znalac *riči slavonskih* (i ne samo njih). U rječniku je i vrlo iscrpan popis literature, koji može izvrsno poslužiti znanstvenicima »svake fele«. No ne samo njima. Jer ovaj je rječnik namijenjen vrlo širokoj publici – od đaka, seljaka, do znanstvenika. Neka vas taj obuhvat ne čudi. Nekoć su čitali i đaci i seljaci (za znanstvenike taj je zahtjev alfa i omega).

I još nešto što upada u oči čim primite rječnik u ruke. Na naslovnici velikim bijelim slovima ističe se Dominović. On je izdavač. Autor Martin Jakšić ne ističe se nikako. Ni prvi ni zadnji slučaj da autor ispada zadnja rupa na svirali. No Martinu Jakšiću, u poznim godinama života, bilo je važnije da primi u ruke svoje djelo nego da se vrišti s naslovnice. Hvala Bogu, Martine, da je Vaše djelo ugledalo svjetlo dana, a Vi svoje djelo. Svesrdno ga preporučujem cjelokupnoj javnosti, ne samo usko lingvističkoj. Jer u njemu je toliko slojeva da će na svoje doći i folkloristi, i etnolozi, i kulturolozi; čim ga uzmete u ruke, zaplovit ćete jednim našim dragim vremeplovom, koji s pojačanim iseljavanjem upravo s područja koja su Jakšiću ishodište postaje još vredniji. Slavonci, Baranjci i Srijemci, kad pođete put Irske, Norveške i tko zna kamo, ponesite sa sobom i Martinov rječnik i bit ćete okruženi precima koje ste ostavili u starom kraju.

PRILOZI

